

2. Widok ruin zamku oraz budynków (być może zajazdu i młyna z zespołu dworskiego) od strony miasta, [za:] „Przyjaciel Ludu”, 1837 r.

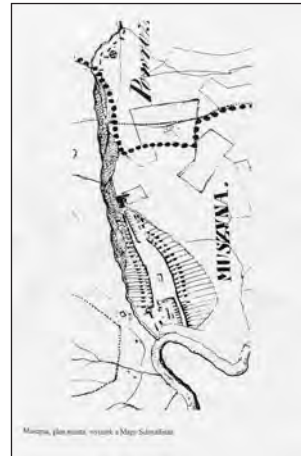
Podstawowe źródła pisane, odnoszące się do opisu obydwóch zespołów dworskich: biskupów krakowskich oraz późniejszego austriackiego, to tzw. inwentarze biskupiego klucza muszyńskiego z 1645, 1668, 1732 i 1736 roku¹, przechowywane w Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej (AKKK) oraz katastry polskie i austriackie² (m.in. dokładne plany katastralne zespołu budynków dworskich wraz z planami przyległych ogrodów z 1846 roku), opisujące stan i wyposażenie poszczególnych budynków związanych z funkcjonowaniem

dworów. Pewną pomocą w rekonstrukcji wyglądu budynków prawdopodobnego drugiego (austriackiego) zespołu dworskiego mogą stanowić pierwsze znane publikowane ryciny XIX-wiecznej Muszyny (m.in. związane z rysunkami i szkicami ruin zamku muszyńskiego).

Na podstawie analizy informacji z inwentarzy można wnioskować, że zespół dworski obejmował obszar między Popradem a Muszynką; od strony północnej graniczył z miastem na wysokości ulicy Krzywej, natomiast od zachodu dochodził do dzisiejszej ulicy Piłsudskiego³. Początek funkcjonowania biskupiego zespołu dworskiego to prawdopodobnie XVI/XVII wiek (lub nawet przełom XV i XVI wieku). Zespół ten trwał do schyłku XVIII wieku.

3. Mapa Mige'a z 1779–1782 roku; oryg. w Kriegersarchiv Wiedeń, [za:] B. Krasnowolski 2004, s. 141

4. Wycinek z mapy Schwalbitza z końca XVIII w., [za:] T. Kornecki 1996, s. 51

¹ AKKK, Inw. B. 1, AKKK, Inw. B. 2, AKKK, Inw. B. 49, AKKK, Inw. B. 50.

² Przede wszystkim dobrze zachowany kataster austriacki z 1846 roku.

³ Barbara Chudzińska, *Opracowanie zabytków Muszyny*, w druku.

Z zespołu budynków dworskich (prawdopodobnie drugiego – austriackiego zespołu) zachowane do dnia dzisiejszego są dwa budynki przy ulicy Kity: budynek dworu oraz, po drugiej stronie ulicy, budynek tzw. Kordegardy (dzisiaj należący do Nadleśnictwa Piwniczna).

Chociaż wszystkie znane do tej pory opisy nie pozwalają na pełną rekonstrukcję położenia i wyglądu poszczególnych budynków obydwóch zespołów dworskich, to jednak pełniejsza analiza historyczna dostępnych źródeł pisanych oraz planowane dalsze wykopaliskowe prace archeologiczne mogą pomóc w wierniejszym zrekonstruowaniu wyglądu oraz wzajemnego układu przestrzennego zabudowań dworskich wspominanych w inwentarzach (m.in. budynku dworu, tartaku, młyna, czy browaru) oraz budynków leżących poza zespołem dworskim, w tym m.in. cmentarza oraz domniemanego wcześniejszego niż kościół pw. św. Józefa kościoła lub kaplicy, być może zniszczonego pożarem. Może to również pomóc w poznaniu układu dróg łączących poszczególne części nowożytnego miasta Muszyna (XVI–XIX wiek) oraz dróg wychodzących na zewnątrz miasta.

5. Zdjęcie z paralotni ukazujące dwa obszary badań sondażowych (obok dawnego Muzeum oraz między Kordegardą i Sądem). Fot. Marek Poznański, www.pozi.pl

Przed przystąpieniem do wykopalisk sondażowych została przeprowadzona wstępna analiza osiągalnych wówczas źródeł pisanych, głównie wspomnianych powyżej. Zgodnie z przyjętą metodyką badań archeologicznych, przed przystąpieniem do wykopalisk przeprowadzono także odwierty geologiczne. Wykonano w sumie 24 odwierty o głębokości min. 100 i maks. 320 cm, o łącznej długości wszystkich odwiertów 58 mb. Odwierty geologiczne wykonano na niemal płaskich powierzchniach teras rzecznych (są to terasy nadzalewowe dolin Popradu i Muszynki, datowane na okres czwartorzędu) w trzech głównych miejscach na trasie przeprowadzanych badań: 1) przy skrzyżowaniu ulic Piłsudskiego i Zefirka, gdzie założono pięć odwiertów; 2) na terenie przy budynku

dworu, gdzie zlokalizowano osiem odwiertów; 3) w sąsiedztwie dawnej Kordegardy i budynku Sądu, gdzie założono jedenaście odwiertów⁴.

Dodatkowo przed rozpoczęciem prac i w trakcie prowadzenia wykopalisk wykonano zdjęcia z parolotni (Marek Poznański, doktorant PAN w Warszawie), w celu lepszego i bardziej czytelnego poznania układu znalezisk, w tym głównie odkrytej architektury. Przeprowadzono także pomocnicze badania nieinwazyjne tzw. metodą elektrooporową. Dzięki tym badaniom, przy użyciu sprzętu elektronicznego, możliwe są częściowe nieinwazyjne rozpoznania śladów ruin i obiektów archeologicznych, znajdujących się pod powierzchnią ziemi, bez konieczności prowadzenia wykopów. Badania elektrooporowe wykonano w kilku newralgicznych punktach obszaru poddanego badaniom archeologicznym, głównie przy skrzyżowaniu ulic Piłsudskiego i Zefirka, przy budynku dworu oraz pomiędzy Kordegardą i Sądem. Pozwoliły one na odkrycie wielu fragmentów murów, głównie w pobliżu Kordegardy, a w przypadku działki przy skrzyżowaniu ulic Piłsudskiego i Zefirka na uchwycenie prawdopodobnych grobów (być może śladów nowożytnego cmentarza)⁵. Wszystkie powyższe metody posłużą do pełniejszej i bardziej kompletnej analizy oraz weryfikacji ustaleń badań wykopaliskowych.

Wykopaliska sondażowe z 2010 roku przeprowadzono w czterech głównych rejonach miasta Muszyna, od ul. Piłsudskiego i Zefirka do budynku Sądu, które były dostępne dla wykonania prac wykopaliskowych. Badania prowadzono na łącznej długości około 330 metrów:

1) Obszar w rejonie skrzyżowania ul. Piłsudskiego i ul. Zefirka. Założono cztery wykopy sondażowe o wymiarach 3 x 1 m (Wykopy I–IV). Łącznie przebadano w tym rejonie 12 m².

2) Obszar pomiędzy ul. Piłsudskiego i ul. Kity, na zachód od budynku dworu (nr ewid. działki geodezyjnej 740/1). Założono dziewięć wykopów o wymiarach 5 x 1 m. Łącznie przebadano w tym rejonie 45 m² (Wykopy V–VII oraz Wykopy IX–XIV).

3) Obszar w bezpośrednim sąsiedztwie dawnego Muzeum (nr ewid. działki geodezyjnej 795/12). Założono dziesięć wykopów sondażowych: pięć wykopów 5 x 1 m (Wykop XVII, Wykop XIX, Wykopy XXI–XXIII), jeden wykop 4 x 1 m (Wykop XVI), trzy wykopy 3 x 1 m (Wykop XV, Wykop XX oraz Wykop XXIV), jeden wykop 2 x 1 m (Wykop XXV). Łącznie przebadano w tym rejonie 41 m².

4) Obszar pomiędzy Kordegardą (budynek Nadleśnictwa) i budynkiem Sądu (nr ewid. działki geodezyjnej 795/14). Założono cztery wykopy podzielone na mniejsze działki: Wykop XXVI (działki 1–5, o wymiarach 5 x 2 m); Wykop XXVII (działki 1–6, o wymiarach 5 x 2 m); Wykop XXVIII (działki 1–4, o wymiarach 4 x 2 m); Wykop XXIX (działki 1 i 2, o wymiarach 5 x 1 m). Łącznie przebadano w tym rejonie 152 m².

⁴ Raport i wyniki z przeprowadzonych odwiertów geologicznych znajduje się w Urzędzie Miasta i Gminy Uzdrawiskowej Muszyna oraz u Konserwatora Zabytków. Wykonanie: dr Michał Wasilewski, Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński.

⁵ Szczegółowy raport oraz wyniki badań metody elektrooporowej znajdują się w Urzędzie Miasta i Gminy Uzdrawiskowej Muszyna oraz u Konserwatora Zabytków. Wykonanie: Marcin Przybyła i Piotr Szczepanik, firma archeologiczna „Pryncypat”.

Łącznie podczas archeologicznych badań sondażowych przebadano w tym rejonie 250 m² (2.5 ara) powierzchni.

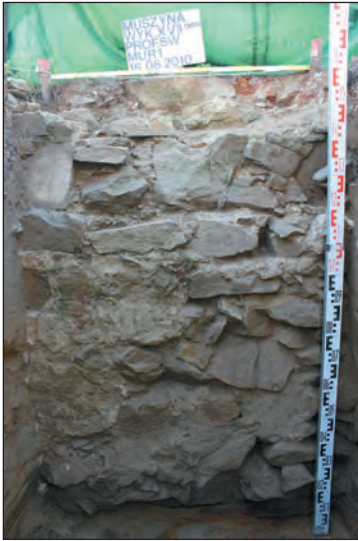
W trakcie przeprowadzonych badań odkryto kilkadziesiąt obiektów i struktur, w tym 24 obiekty archeologiczne i 19 fragmentów murów, a także liczne fragmenty architektury kamienno-ceglanej, związanej głównie z zabudową nowożytną miasta, na podstawie wstępnych analiz prawdopodobnie głównie z okresu XVII–XIX wieku. Największe nagromadzenie pozostałości architektury ceglanej i kamiennej (pochodzącej najprawdopodobniej z różnych okresów) znajduje się pomiędzy budynkiem Kordegardy i Sądem w Muszynie (liczne fragmenty murów, m.in. stanowiących kiedyś przedłużenie budynku Kordegardy, a także narożniki budynków, prawdopodobnie schody oraz inne obiekty nieruchome, jak np. piece) oraz przy budynku dawnego zajazdu (późniejszego Muzeum), gdzie odkryto m.in. fragmenty dobrze zachowanej posadzki z cegieł i fragmenty bruków i murków, prawdopodobnie wyprzedzających chronologicznie funkcjonowanie zajazdu. Należy zaznaczyć, że w wielu miejscach obiekty znajdują się bardzo blisko powierzchni ziemi, często w warstwie humusu. Zastanawiające są także bruki kamienne lub podwaliny pod mury odkryte przy skrzyżowaniu ulic Piłsudskiego i Zefirka (po obydwóch stronach krzyża), występujące we wszystkich czterech wykopach sondażowych tam przeprowadzonych.

6. Widok z góry na fragment odkrytej posadzki ceglanej w pobliżu dawnego zajazdu/Muzeum. Fot. R. Palonka

7. Lico SW muru 2 w Wykopie XX przy dawnym Muzeum. Fot. R. Palonka

8. Fragment muru fundamentowego północnej ściany dawnego zajazdu/Muzeum. Fot. R. Palonka

9. Fragment murów i prawdopodobnie schodów w wykopie XXVI-2 (między Kordegardą i Sądem). Fot. R. Palonka

Pozyskano również kilka tysięcy fragmentów ceramiki z okresu XVI–XX wieku (w tym ceramiki zdobionej odciskami stempelka, malowanej oraz tzw. ceramiki z polewą), dużą ilość kości zwierzęcych (sporadycznie także prawdopodobnie małe fragmenty kości ludzkich), fragmenty kafli piecowych oraz zabytki metalowe, w tym m.in. gwoździe, okucia, sprzączki do pasa, fragmenty żelaznych noży, igłę, podkowy i 3 monety (datowane na XVII/XVIII wiek). Znaleziono także wiele fragmentów nowożytnego szkła, cegieł pochodzących ze zniszczonej architektury oraz innych zabytków, m.in. trzy zdobione nacinaniem i ryciem fajki wykonane z gliny, prawdopodobnie z XIX wieku. Innym rodzajem znalezisk są nieliczne militaria, w tym głównie łuski nabojęw z początku i I połowy XX wieku.

Osobną grupę zabytków stanowią fragmenty narzędzi oraz odłupków krzemieniowych znalezionych na tzw. złożu wtórnym, datowanych wstępnie przez specjalistów z Instytutu Archeologii UJ na okres od epoki brązu i neolitu do górnego paleolitu. Znaleziono także przynajmniej jeden krzemień, tzw. „skałkę” do pistoletu lub karabinu skałkowego, z okresu nowożytnego.

10, 11. Przykłady zabytków wydobytych podczas wykopalisk i poddanych konserwacji. Fot. R. Palonka

12. Przykłady fragmentów ceramiki pozyskanych w trakcie badań. Fot. I. Jurkiewicz

13. Fajki gliniane wydobyte podczas prac wykopaliskowych, datowane wstępnie na XIX wiek. Fot. R. Palonka

14. Fragment podstawy łownianego lichtarza (?) z obszaru badań pomiędzy Kordegardą i Sądem. Fot. R. Palonka

Na obecnym etapie przeprowadzana jest szczegółowa analiza odkrytych fragmentów architektury oraz zabytków wydobytych w trakcie badań w celu lepszego poznania i rekonstrukcji zespołu dworskiego (szczegółowy raport z badań planowany jest na przełom 2011 i 2012 roku). Z uwagi na liczne i spektakularne znaleziska, potwierdzające istnienie gęstej zabudowy dworskiej na terenie planowanej drogi odbarczającej, planowane są także dalsze prace wykopaliskowe przed budową drogi w celu lepszego poznania historii funkcjonowania zespołów dworskich w Muszynie. Stanowiłyby one pomoc w rekonstrukcji jeszcze wciąż dość słabo rozpoznanej historii Muszyny.

Badania archeologiczne w 2010 roku prowadzone były przez dra Radosława Palonkę z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego; konsultowała Barbara Chudzińska (Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego). Przez cały okres badań w pracach brali udział studenci i absolwenci Instytutu Archeologii UJ: Jakub Nawrot, Bartosz Pankowski, Izabela Jurkiewicz, Jagoda Szafran oraz mieszkańcy Muszyny: Stanisław Latocha, Mariusz i Piotr Paciochowie, Żegiestowa – Leon Szabla i Powroźnika – Maksymilian Pawłowski, a także kilku studentów i innych mieszkańców Muszyny i okolic. Za pracę wszystkim serdecznie dziękuję. Podziękowania kieruję także w stronę prof. Kazimierza Przybosia (Instytut Historii UJ), Barbary Chudzińskiej z Instytutu Archeologii UJ i Michała Sobali za pomoc w kwestiach związanych ze źródłami historycznymi.

Od redakcji:

Dr Radosław Palonka jest pracownikiem Zakładu Archeologii Nowego Świata w Instytucie Archeologii UJ w Krakowie. Zajmuje się archeologią i historią kultur indiańskich Ameryki Północnej, ze szczególnym uwzględnieniem terenów Wschodniego Obszaru Leśnego oraz Południowego Zachodu. Uczestniczy w wielu projektach badawczych w Stanach Zjednoczonych. Od roku 2007 jest zaangażowany w badania archeologiczne w Muszynie (w latach 2007–2009 jako asystent kierownika w badaniach archeologicznych na zamku, w roku 2010 jako kierownik prac na trasie drogi odbarczającej).